

Kapisztránói János csodái jegyzőkönyvének személynevei

A középkori Újlak (*Huylak, Vilak, Wylok, Iwnlak, Wlhoc*) Valkó vármegye területén feküdt. Brodarics István szerémi püspök a következőket írta a városról: „Új-lak igen szép várral ékeskedő város, itt táruul elénk az áldott, termékeny vidék, a Szerémség. Nemcsak borait dicsérik egész északon, de minden megterem itt, amivel csak él az ember (...). Csodálatosan szép ez a vidék, csodás földjének termékenysége, hihetetlen az éghajlat enyhisége.” (Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott csatájáról. Magvető Kiadó Bp., 1983. 21.)

Ennek a városnak ferences kolostorában halt meg hosszú szenvedés után 1456. október 23-án Kapisztránói János. A haldokló ágyát szűkebb kísérete vette körül, de ott volt a nagyhatalmú Újlaki Miklós erdélyi vajda és macsói bán megbízottja is, a ferences rendházon kívül pedig a város népe jajongott, és követelte a bebocsájtást. A felravatalozott holttest október 29-ig volt a kolostor templomában, már ekkor történt csoda: Boldizsár újlaki szűcs béna és a bénulástól vak Erzsébet leánya, akit apja elvitt a ravatalhoz és megcsókoltatta vele a halott kezét: „nemcsak látását nyerte vissza, hanem a bénaságból is kigyógyult”. A csodás esetet az újlaki plébános jelentette a pápai legátusnak, aki a magyar király kíséretében a közeli Futakon időzött: „a barátok temetetlenül hagyják a megboldogult atya holttestét és szentként tiszteltetik”. Mire az elrendelte azonnali eltemetését (Vö. FÜGEDI E.: Századok CXI, 847).

Kapisztránói János 1386-ban született Olaszországban, belép a ferences rend obszerváns ágába, inkvizitorként küzd az eretnekek és husziták ellen. Magyarországra 1455 tavaszán érkezik, hogy szónoklataival itt is keresztes hadakat toborozzon a törökök ellen. 1456 júniusában Bácskában, főleg Küllődön, Bácsón és Futakon tevékenykedik. A nándorfehérvári győztes csata részben az ő érdeme is. Újlakra már súlyos betegen érkezik. A városba Újlaki Miklós hívására jön. A hatalmas földesúrnak volt egy titkos gondolata is a vendégszeretet mellett: ha városának falai közt hal meg és nyugszik az az ember, akit már életében is sokan szentként tiszteltek, akkor ezzel növelheti Újlak hírnevét. Ebben nem is tévedett, mert hamarosan hatalmas tömegek kezdtek zarándokolni Kapisztránói sírjához. Az itt történt csodákat 1460. április 21-én jegyzőkönyvbe foglalták, hogy előmozdítsák Kapisztránói János szentté avatását.

A jegyzőkönyvnek két változata maradt ránk. Minket a második változat érdekel. Ezt a párizsi Bibliothèque Nationale-ban őrzik, és 188 csodát tartalmaz. A kéziratnak három jugoszláviai kiadása van: Čudes a Ivana Kapistrana (*Miracula Ioannis de Capistrano*, Ilok, A.D. 1460.) Eszék, 1972. A Jegyzőkönyv latin facsimilijét és transcriptumát IVE MAŽURAN rendezte sajtó alá; Magyarul a Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon c. kötetben jelent meg Újlak város jegyzőkönyve a Kapisztrán János újlaki sírjánál történt csodákról 1460-ból címen. A könyvet Hegedűs Antal fordította, és Újvidéken adták ki 1983-ban. A harmadik kiadása horvát nyelvű: Čudes a Ivana Kapistrana. Zagreb, 1986., fordította Lovro Kiš.

Ennek a Jegyzőkönyvnek személynévanyaga vizsgálódásom tárgya. A jugoszláviai magyarság számára két szempontból érdekes: a török hódoltság előtti időket tükrözi, és névészeti szempontból jelentős dokumentum.

Korábban KÁLMÁN BÉLA XVI. századi jobbágyságunkhoz c. munkájában

dolgozta fel az 1522. évi dézsmalajstrom alapján Délnyugat-Bácska személyneveit. E kitűnő munka hat-hét évtizeddel későbbi kort fog át. A Jegyzőkönyv a fent említett terület mellett az egykori Valkó megye területeiről is közöl adatokat. A feljegyzett csodák legnagyobb részét Újlak, a várossal átellenben fekvő Pest (Bácpalánka) és a várossal szoros kapcsolatban álló Buda polgárai mondták jegyzőkönyvbe, a tanúk legtöbbike is idevalósi.

A Jegyzőkönyv tanúságai szerint Újlak azon búcsújáróknak volt célja, akiknek nem volt pénzük távolabbi költséges úthoz. A város elsősorban a vele közvetlenül érintkező nagy- és kisvárosok polgári-paraszti rétegének volt zárandokhelye. Olyan tömegekről van szó, melyeknek még ekkor nincs szüksége családnévre.

Mivel a Jegyzőkönyv nem vagyoni, jogi állapotokat regisztrál, az egy- és kétnévűség szempontjából igen tanulságos. A férfiak 45,86%-a, a nők 46,92%-a egynevű. Ha ezeknek lett volna családnéve, másodlagos néveleme, bizonyára bejegyezték volna, hiszen a csodákat feljegyző bizottság tagjai – az itáliai arezzói Guido, a város jegyzője, Sáfár Mihály deák és kereskedő, valamint Bertalan íjkészítő mester – szükségesnek tartották azt is, ki melyik utcában lakik. A Jegyzőkönyv majd minden esetben közli a latin filius + az apanév genitivusi szerkezetet, ezt azonban még nem tekinthetjük kétnévűségnek. Ugyancsak egyeleműek szerintem a név + mesterségnév latin formái, hiszen a feljegyzők szükségesnek tartották ezek lakhelyét is feltüntetni még emellett. Egyelemű nevek a *de* + helységnév latin formái is, hiszen a Jegyzőkönyv valóban a valamástevő vagy tanú illetőségét jelöli ezzel.

A névadás teljesen egyházi jellegű, a nevek kivétel nélkül latin alakban fordulnak elő. 52 férfinév szerepel 431 adattal. A leggyakoribb a *János* (9,97%), a további sorrend: *Mihály* (6,03%), *György* (5,8%), *Pál* (5,1%), *Benedek* és *Balázs* (4,64%), *Miklós* és *Péter* (4,4%), *László* és *Bálint* (3,94%), *András* (3,01%), *Mátyás* (2,78%), *Dömötör*, *Fábián*, *Márton*, *Tamás* (2,32%), *Jakab*, *Lőrinc* és *Máté* (1,85%), *Imre* (1,62%), *Barnabás*, *Gál*, *Gergely* (1,39%), *Kelemen*, *Simon* (1,16%), *Bertalan*, *Dénes*, *Domonkos*, *Illés* (0,92%), *Boldizsár*, *Egyed*, *Ferenc*, *Sebestyén* (0,69%), *Albert*, *Ágoston*, *Fülöp*, *Gáspár* (0,46%), *Adorján*, *Bereck*, *Celler*, *Kozma*, *Elázius*, *Frank*, *Gerárd*, *Guido*, *Lázár*, *Lénárd*, *Oszvald* és *Romfor* (0,23%).

18 női név fordul elő a Jegyzőkönyvben: leggyakoribb az *Ilona* (19,13%), a további sorrend: *Erzsébet* (18,51%), *Margit* (13,7%), *Katalin* (12,3%), *Ágota* (6,79%), *Anna* (5,55%), *Orsolya* (4,93%), *Klára* (3,7%), *Dorottya* (3,08%), *Zsófia* (2,46%), *Ágnes*, *Zsuzsanna* (1,85%), *Magdolna* (1,23%), *Hedvig*, *Márta*, *Ruzsina*, *Veronika* (0,61%). Ezek összelfordulása 162.

Az asszonyok nevét kétféleképpen jelölik:

1. latinosan a férj nevével: *Elena, uxor Georgii Wzay*;
2. pusztá személynévvel: *relicta Anna*.

A Jegyzőkönyvben a férfinevek 54,14%-a, a női nevek 53,08%-a kételemű.

Fentebb már szóltam a latin filius + apanév genitivusi szerkezetéről. Emellett megtaláljuk az apanevek latin genitivusi szerkezetét is. E két alak megkülönböztetésében igen következetesek a feljegyzők, ezért is merem megkockáztatni előbbi megállapításomat, miszerint a filius + apanév formát még nem tekintem kétnévűségnek, viszont az apanév genitivusi alakja már szilárdabb alakzatnak látszik. Ezek a következők: *Johannes Andree*, *Michael Benedicti*, *Ladislaus Blasii*, *Georgius Demetrii*,

Domenicus Georgii, Mateus Gregori, Georgius Jacobi, Petrus Johannis, Valentinus Laurentii, Paulus Thomasii, Stephanus Thomasini, Matheus Valentini.

A nemességnél gyakori *-fi* apanévképzők is előfordulnak: *Antalfy, Bencefy, Czobonfy, Geurfy, Gugfy*. Megtalálható az *-i* képzős forma is: *Guersy, Lipolthy*. Talán az ősi névcsoport maradványa a *Bos, Chat, Farkas* és *Tegh* név.

A teljes keresztnévalakra is találunk példát: *Abram, Benedek, Creztes, Elefanh, Simon*, de a becézett forma is megvan: *Chorcha, Contra?, Fabó, Elye, Helye* (Illés), *Lede, Mathos, Papa, Ponkos, Wida*.

A származásra utaló *de* + helynév forma a Jegyzőkönyvben még valóban oda- valósít jelent, az Újlak hatósugarából odazarándokoltak lakhelyét jelenti. Van néhány tényleges *de* + helységnév alakulat, ezek között nemesi név a *Ladislaus de Gezth*, a *Gasparus de Korogh* és a *Paulus de Sambok*, viszont polgárok a következők: *Paulus de Buda, Georgius de Engh, Gallus de Zewles* és *Thomas de Themeskes*.

Gyakoribb az *-i* (*-y*) képzős alak. Ezek közöt néhány Újlak hatósugarában lokalizálható. A következő *-i* képzős alakulatok vannak: *Banchy, Bachi, Bani, Bathkay, Beky, Blagay, Bokoni, Borhi, Candenci, Chygedi, Crassoy, Garay, Hormenadi, Keleki, Kurty, Loky, Orovani* (*Laurentius, magister curie*, valószínűleg idegen származású), *Patharei, Pyssry, Radosi, Savoly, Sarkezi, Scartussy, Volagy, Wzay, Zachay, Zathy*. Puszta helynév a *Gara* és talán a *Pasga* (Pozsega?).

A fenti csoporttal rokon a népnévből alakult másodlagos névelem: *Cheh, Kun, Nemeth, Raacz, Sclavus, Theotonicus* (jelenthet német ajkút is), *Thot ~ Toth, Theurek ~ Thewrek ~ Thuruk ~ Thwruk*.

A jegyzőkönyvben vannak foglalkozást jelentő nevek is, ezek a legegyszerűbb mesterségekre vallanak. Iparos, kézműves: *Chapo, Gubas, Monas* (malmos, molnár), *Molnar ~ Molnaar, Ohayos, Pinther, Sergyarto, Tegzes, Zabo*; mezőgazdaság, halászat: *Chykas, Chepleu, Karaz, Kozas*; közlekedés: *Zekeres*; kereskedelem: *Calmar ~ Kalmar*; katonaságra utal: *Huzar, Katana*; a katonasággal függ össze: *Dobas ~ Dobos, Laltos* (Lantos), *Regws, Sypos*; tisztségviselők: *Eghazzes, Porcolab, Gaphar* (Sáfár); társadalmi helyzetet jelent a *Zelee*r (Zsellér, városi lakos).

Ragadványnevekből alakult nevek. Foglalkozást, mesterséget jelent: *Babus* (de lehet himlőhelyes is), *Forgach, Rechkes*; testi tulajdonság: *Barba* (Szakáll), *Ferde, Hathas, Monyros, Keuer, Kis* és *Parvus, Magnus, Perselth, Thar, Thorok, Weres, Zeles, Zeep*; lelki tulajdonság: *Dalos, Heus, Jambor, Zongo*; egyéb ragadványnévből: *Bogár, Bokor, Darabos, Kews, Was*. Tisztségviselésre utal: *Banus, Kyrál, Nemes, Pap, Vayva ~ Vayda ~ Vayvoda, Yspán*, ezeket mégsem tekinthetjük annak, inkább azok szolgáját jelenthette.

Bizonytalan eredetű és jelentésű: *Bakom, Bothka?, Chadain, Dulde, Kencem, Kopam, Olaam, Reduch ~ Reduek, Saghyas ~ Sagyas, Solanus, Samathok, Sardonis, Sarhaw, Soka, Tangus, Thelmye* (portarius castri), *Wallactus, Wallro, Zugra*.

A Jegyzőkönyv névtípusainak hozzávetőleges megoszlása:

Keresztnévből keletkezett	23,89%
Helynévből keletkezett	22,64%
Népnévből keletkezett	5,04%
Foglalkozásnévből keletkezett	16,35%
Egyéb ragadványnévből keletkezett	20,13%
Ismeretlen és bizonytalan	11,95%
	<hr/>
	100,00%

Befejezésül a következőket állapíthatjuk meg: a Jegyzőkönyv személynevei között még igen nagy az egyeleműek aránya (46,38%), de a korábban megkezdődött két-elemű névrendszer már ekkor túlsúlyba jutott 53,61%-kal. A családnév egyre inkább megszilárdul vidékünkön, és öröklődővé válik.

VIRÁG GÁBOR